

Tweede deel - Koudum

Hoofdstuk 1

Mijn jonge levensjaren bracht ik door in Koudum. Koudum is een klein dorpje in het noorden van Nederland, in de provincie Friesland.

De hoofdweg verdeelde het dorp in tweeën met aan elke kant van de weg winkels. Twee en een half jaar oud was ik toen ik in Koudum aankwam, Nederlanders, die in het verzet zaten, waagden hun leven toen ze een familie zochten waar ik kon worden ondergebracht. Ze zochten meestal binnen hun eigen kerkelijke gemeenschap; families die bereid waren uit geloofsovertuiging of uit humaniteit een leven te redden.

Uiterst voorzichtig en omslachtig brachten ze de vraag of de familie bereid was om een kind in huis te nemen. "Dat is veel te gevaarlijk" kregen ze meestal te horen. Soms bleven ze aanhouden en kwamen terug met steeds dezelfde vraag. Ik mocht niet over het verleden praten en ik, ik deed precies wat ze van me vroegen en zei dus helemaal niets. Ik had een klein briefje bij me waar in stond dat ik een kind uit het gebombardeerde Rotterdam ben. Een klein meisje zonder moeder en afwezige vader dat naar een familie wordt gebracht om aan te sterken.

Het briefje is (zognaamd) geschreven door de diaconie en er staat :

Gerda Maria de Meester

Oud 2 1/2 jaar uit Rotterdam, Vader zeeman, in Engeland of Amerika. Moeder tijdens bombardement zwaar gewond en overleden. Familie niet in staat het kind tot zich te nemen. Uitbesteed door de diaconie.

Het zou kunnen dat ik eerst naar Sneek ben gebracht en van daaruit naar Koudum, of rechtstreeks naar Koudum. Zowel in Sneek een kleine stad in de buurt van Koudum, als ook in de zuid-westhoek van Friesland was het verzet zeer actief. Om in Sneek of Koudum te komen ging je met de trein naar Enkhuizen vandaar met de veerboot over het IJsselmeer naar Stavoren in Friesland en dan met de trein naar Sneek. Naar Koudum was een bodedienst. Ook ging dagelijks een beurtvaart van Amsterdam naar Lemmer.

Het water was ruig en ik voelde me niet lekker. Ik kan het me heel vaag herinneren, dat ik met mijn hoofd op de knieën van iemand lag, maar die iemand is zonder naam en gezicht. Het is een herinnering aan één van de velen, die me hebben weggebracht en achterlieten, wegbrachten en me weer verlieten.

Gerda Maria de Meester.

oud 2 1/2 jaar.

uit Rotterdam.

Vader zeeman en waarschijnlijk in Engeland of Amerika. Moeder tijdens bombardement zwaar gewond en overleden. Familie niet in staat het kind tot zich te nemen. Uitbesteed door de diaconie.

Het briefje van de kerk

Hoofdstuk 2

Ik kan me niks herinneren van de aankomst in het huis van Marten en Grietje Veldstra, alles wat ik weet komt van mem, Grietje v/d Plaats (mem is Fries voor mama). Zij is geboren in 1898 en 45 jaar oud toen ik bij hen kwam. Marten was 3 jaar ouder, geboren in 1895 en toen 48 jaar oud.

Ik was een klein meisje toen ik daar aan kwam en ik huilde konstant. Ik kon niet stoppen met huilen. Mem wist niet hoe ze er mee om moest gaan, met al die tranen die onafgebroken over mijn gezicht liepen. Het was in de namiddag en mem maakte eten voor me klaar. Een bord met tuinbonen die ik een voor een, met mijn vingers, in mijn mond stopte. Ik was moe en uitgeput na een lange reis. Toen ik klaar was met eten nam mem me mee naar boven, daar had mem een bedje voor me klaargemaakt en stopte ze me in bed. Misschien was het de volle maag of de vermoeidheid of misschien de vriendelijkheid van mem en het veilige gevoel van een thuis, dat ik ineens vroeg: "Waar is mama?" Mem antwoordde: "Ik weet het niet lieverd, ik weet het niet." Ze bleef bij me zitten totdat ik insliep. Ik kan me niet herinneren of mem mijn wang streelde, maar ik weet zeker dat ik die nacht goed sliep, in een schoon bed dat mem voor me had klaargemaakt.

Mem heeft die nacht niet geslapen en vele gedachten gingen door haar heen. Zij en haar man Marten waren niet zo jong meer en hadden geen eigen kinderen. Ze begrepen dat ik Joodse was en ze wisten ook dat het kleine meisje veel had mee gemaakt tot dat ze bij hun aan kwam. Mem dacht steeds dat er iets niet goed was met het meisje, er was vast iets gebeurd met haar. De hele namiddag huilde ik en vroeg ik naar mijn moeder en Grietje wist niet hoe ze het kleine meisje kon troosten. Ze spraken zelfs niet dezelfde taal. Het meisje sprak Nederlands en hoewel het Nederlands niet een vreemde taal is in Koudum, is Fries de moedertaal.

Achteraf weet ik dat de vader van Grietje er op tegen was dat ik in bij hen in huis kwam wonen. Niet omdat ik het was, hij was tegen elk kind dat ze in huis wilden nemen. Hij was bang dat mem, zijn dochter, meer aandacht aan het kind zou geven dan aan hem. De eerste dagen dat ik er was, negeerde hij mem. Die eerste nacht dat ze niet kon slapen dacht ze ook aan hem, haar vader en aan het meisje dat boven sliep en ze wist dat haar vader niet van mening zou veranderen totdat het meisje weer weg zou zijn. Hoe kan ze haar vader opgeven voor het onbekende meisje? Maar hoe kon ze dat meisje weer weggeven aan een ander, wat uiteindelijk misschien kon leiden tot haar dood? Ze probeerde haar vader om te praten, het is de taak van de mens om anderen te redden. In Koudum zijn de meeste mensen erg gelovig en pro-Joods. In het dorp kennen ze de bijbel (het Nieuwe en het Oude Testament). Zij geloven dat het Joodse volk het uitverkoren volk is.

Grietje viel in slaap, moe van de gedachten die door haar hoofd tolden. Alleen al de gedachte aan het afstaan van het meisje aan een andere familie hield haar bezig. De volgende ochtend toen ik wakker werd, was ik een ander kind, zo vertelde mem me jaren later. De tranen waren vervangen door glimlachen. Vanaf die dag vroeg ik niet meer naar mijn moeder en huilde ik niet meer. Het verleden was vergeten, vanaf nu begon mijn nieuwe leven.

In tijden van gevaar, rampen en angst voelen kleine kinderen dat iets niet in orde is en zij hebben de veerkracht om zich aan te passen aan een nieuwe situatie zonder verdere uitleg. Ook ik paste me aan in deze nieuwe omgeving, waarin ik Gerrie werd genoemd. Gerrie Veldstra, mijn nieuwe familie, mem en heit (moeder en vader in het Fries), ontvingen mij met veel liefde, zorgzaamheid en vol overgave. Het nieuwe huis, een boerderij aan het eind van het dorp, met ruime velden er om heen, was een prachtige speelplaats voor kleine kinderen. Binnen 3 weken praatte ik Fries net alsof ik in Koudum was geboren. In korte tijd paste ik me volledig aan.

Op een dag, niet lang nadat ik op de boerderij was aangekomen, speelde ik met een pop die ik had gekregen, mijn lippen prevelden mijn gedachten en volgden mijn spel. Ik gaf eten aan de pop, ik kleepte haar aan en toen vroeg ik: "Wat vindt Sonja daarvan?" Het was op een mooie, stille namiddag, mem was ook in de kamer en vroeg: "Heet jij Sonja? Mem keek me vragend aan en ik antwoordde: "Ja" en vervolgde mijn spel. Ik heb mem haar blik toen niet gezien, ik begreep haar stilzwijgen niet, ik wist niet dat het een openbaring voor haar was.

Een klein deel van mijn identiteit werd de kamer ingeslingerd, op een heel nonchalante manier. Mem wist tot dan niet mijn echte naam, niet mijn geboortedatum en geen enkel ander detail van mijn identiteit. De verrassing was groot voor haar en dit ogenblik stond voor altijd in haar geheugen gegrift.

Ik had 2 moeders, één die mij het leven had gegeven en één die er voor zorgde dat ik in leven bleef.

Heit stond altijd vroeg op, om 4 uur en ging dan de koeien melken. Mem stond om 6 uur op voor haar werkzaamheden op de boerderij en rond de tijd dat ik wakker werd, was mem alweer in het woonhuis en hielp me met aankleden. Het ontbijt bestond uit een dikke belegde boterham en drinken.

Heit ontbeet niet met ons want hij ging vroeg van huis, maar 's middags en 's avonds at hij altijd met ons mee. Aan het eind van die maaltijden las heit een stuk voor uit het Nieuwe of Oude Testament. Dit was een vaste gewoonte en werd in het hele dorp zo gedaan. Het middageten was om half 1 en het avondeten om half 7.

We mochten niet beginnen met eten voordat we hadden gebeden. Wij hadden geen gebrek aan eten en daarvoor baden en dankten we de Heer. Ook ik leerde te bidden voor het eten. Heit bad hardop en iedereen rond de tafel vouwde zijn handen en sloot zijn ogen.

Bij het middageten kregen we ook een stuk vlees. Mem kon goed koken en ik hield van haar eten. Suddervlees met gekookte aardappelen en daarover de jus van het vlees. Ze kookte ook wortelen of andere groenten uit de moestuin achter de boerderij. Soms maakte ze stampot. Gekookte aardappels met wortels en uien of zuurkool, tot op de dag van vandaag een typisch Nederlands gerecht. Vanaf het begin van de maaltijd wachtte ik ongeduldig op het einde want dan kregen we het nagerecht, pap met stroop of suiker om de maaltijd zoet af te sluiten. 's Avonds kregen we een gebakken of gekookt ei, van de kippen uit het kleine kippenhok in de tuin van de boerderij. Soms bakte mem pannenkoeken, niet alleen op feestdagen. Ik genoot vooral van de zon- en feestdagen, op die dagen waren de maaltijden speciaal. Ik hield vooral van het nagerecht, vanillepudding. Ik hield van de smaak en de zoetheid op mijn lippen en dat gevoel ging van mijn maag door mijn hele lichaam. Tot op de dag van vandaag is vanillepudding mijn favoriete toetje (vooral de vanillepudding -vla- speciaal uit Nederland). Ik hield van de zondagen want we deden op die dag speciale dingen, zoals uitstapjes of familie bezoeken, soms kwam familie uit het dorp bij ons op bezoek en soms gingen we bij hen op visite. Ik liep met heit en mem hand in hand, ik liet hen niet los. Het was ook een gewoonte op de zondagmiddag in de zomer, als het weer warm en mooi was, een uitje te maken naar het kerkhof. Wandelen over de paden, langs de mooie tuintjes, vol met kleurige bloemen. Genietend van de bloemengeuren en van de vlinders die van bloem naar bloem vlogen, van de zoemende bijen, vol van het betoverende gevoel van rust en vrede.

Snel leerde ik van de boerderij, mijn thuis, te houden. Ze was eigendom van Anne v/d Plaats, de vader van mem en bestond uit meerdere woningen waar andere families woonden. In Koudum werd het "het huis met de vele woningen" genoemd. Het was een grote boerderij met een duidelijke omheining. In het grote voorhuis woonde de vader van mem. Hij was een oude man en mem zorgde en kookte voor hem. Het voorhuis had hoge grote ramen.

Aan de rechterkant van ons woongedeelte woonde een oude vrouw, geen familie. In één van de winters was alles ondergesneeuwd en Ellie, mijn "nichtje" sliep bij mij, en wij zagen de oude vrouw op die winterochtend, gekleed in lange zwarte kleren met een bezem sneeuw vegen bij haar voordeur. Wij lachten en noemden haar "de heks met de bezem". Mem hoorde dat en werd boos op ons maar dat veranderde niets. Sinds die dag was zij voor ons "de heks met de bezem", toch ging ik af en toe naar haar toe om met haar kaarten te spelen. Dan zaten we aan de grote eettafel, met daarop een tafelkleed, met een patroon en zo dik als een tapijt.

We bouwden bij haar op tafel een kaartenhuis, we zetten twee kaarten tegen elkaar, net als een dak, daarnaast nog een "dak" en zo maakten we een lange rij van "daken" van het hele stel kaarten. Dan gaf ik een kleine duw tegen het kaartenhuis en de hele rij viel om. Het was een leuk spel en in mijn herinnering kreeg ik ook altijd iets lekkers van haar.

Aan de achterkant van de boerderij was nog een woning, daar woonde een familie met vier jongens. Met hen was ik bevriend en speelde ik veel. Wij woonden naast hen, in het laatste huis, en verderop was de stal van de koeien. In de lente en zomer, tot laat in de herfst liepen de koeien in de wei. Overdag en 's nachts. In de koude winter stonden de koeien op stal. Een van de staldeuren kwam uit in het huis, zodat we in de winter niet naar buiten hoefden om voor de koeien te zorgen.

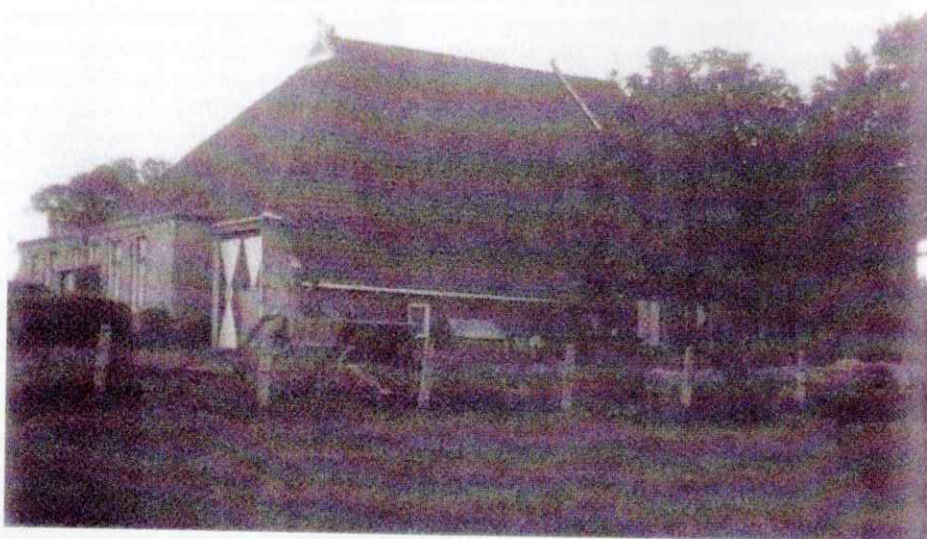
Ons huis bestond uit twee kamers. In de zomer woonden we in de achterste kamer, de kleinste kamer en sliepen we boven. Het leven speelde zich meer buiten af en in de herfst, met de koudere dagen, verhuisden we naar de voorkamer, de grotere kamer, die ons de ruimte gaf voor alle mogelijke bezigheden in de winter. De verhuizing van de "zomer-" naar de "winterkamer" was voor mij altijd een feest en gaf een gevoel van opwindning over de verandering, de verandering van het gewone. We hoefden bijna niet de "winterkamer" uit, we aten, we speelden en sliepen er. In een van de kamermuren waren deurtjes gelijk aan openslaande kastdeuren, overdag waren deze deurtjes dicht en 's avonds openden we ze en erachter waren de bedsteden. Onder de bedden was opslagruimte. In het midden van de kamer stond een grote tafel (ook met een dik pluchen tafelkleed) en de kachel, een hoge kolenkachel. Zwart met een klein deurtje, door het deurtje vulden we de kachel met kolen, die eruit zagen als grote eieren. De kachel verwarmde de kamer goed. Ik had een eigen speelhoekje in de kamer, daar stond de doos met speelgoed en mijn boeken, terwijl de volwassenen in dezelfde ruimte bezig waren met hun dingen.

Gedurende de lange winteravonden als het vroeg donker en koud was en ijsbloemen op de ramen staan, kon ik minutenlang naar deze bevroren ijsbloemen kijken en trok ik ze na met mijn vingers. Soms zaten we rond de tafel, mem, heit en ik, te puzzelen of met een ander gezelschapspel te spelen. In een aangename familiesfeer. Warm en aangenaam. Deze avonden van rust, vrede en verlichting staan in mijn geheugen gegrift.

Overdag was mem druk bezig met schoonmaken en koken. Ook maakte ze zelf boter van de room van de melk. Ze had een grote kom van glas en een lange stok met aan het eind een houten blad met gaten. Mem stond erbij en klopte op de room totdat deze boter werd. Het restant van de room, de wei (=karnemelk) moest ik opdrinken omdat het volgens mem gezond was en ze wachtte altijd totdat ik alles op had gedronken.



De voorkant van de boerderij



De achterkant van de boerderij

Tot op de dag van vandaag herinner ik me hoe ik het glas naar mijn mond bracht en wilde tegenstribbelen, maar in plaats daarvan hield ik mijn adem in, deed mijn ogen stijf dicht en dronk snel met grote slokken. Ik herinner me nog hoe deze zure en niet lekkere vloeistof door mijn keel gleed. De smaak bleef achter in mijn mond hangen, maar dan komt de "prijs" een stukje chocolade en een toffee snoepje. Tot op de dag van vandaag houd ik niet van melk. Op dezelfde manier moest ik ook elke avond levertraan (vis-olie) innemen. In mijn herinnering een lepel met motorolie, alhoewel ik dat eigenlijk nooit heb geproefd. Ook na het innemen van de levertraan kreeg ik als beloning een stukje chocolade en een toffee.

Mijn ouders waren niet rijk, maar ik heb niks gemist in mijn jeugd in Koudum. Geen liefde, geen eten, geen kleren en geen speelgoed. Mem en ik liepen hand in hand naar de winkels aan de hoofdstraat. We gingen niet zomaar winkelen en kadootjes kregen we alleen bij speciale gelegenheden. Eén van de winkels had een stoep van drie treden en ik wist dat ik er een snoepje zou krijgen, net als altijd. Op deze snoepjes "hartjes" stond liefde, vriendschap of iets dergelijks. Mem las me voor wat er op stond.

Speelgoed kochten ze voor een feestdag of een verjaardag. Poppen en boeken in het Nederlands. Elke keer vroeg ik om hetzelfde verhaal en keer op keer lazen ze me hetzelfde verhaal voor.

Mem had een tinnen blik voor koekjes en op het blik stonden figuren van de ooievaar en vos. Hun verhaal vertelde Mem keer op keer als ik op haar schoot zat. Hoe de vos de ooievaar uitnodigde en haar liet eten uit een ondiep bord. Mem was nog niet klaar met het verhaal en de tranen liepen al over mijn wangen, omdat de ooievaar niet uit een ondiep bord kon eten vanwege haar lange snavel. Daarna vertelde Mem hoe de ooievaar de vos lik op stuk gaf, als de ooievaar de vos uitnodigde om te komen eten, en de ooievaar het eten serveert in een hoge beker met een smalle opening en de vos er niet uit kon drinken en dan zei ik steevast "eigen schuld, dikke bult", helemaal blij dat het recht geschiedde.

Ik was een stadskind, het buitenleven was mij vreemd, de natuur nieuw, fascinerend, interessant en beangstigend tegelijk. Voor ik naar Koudum kwam had ik nog nooit koeien gezien en hier, thuis, was een boerderij. Relatief gezien was het niet zo'n grote boerderij, tenslotte huisden er maar tussen de 12 en 15 koeien. Het kippenhok had tussen de 20 en 30 kippen. Er was ook een varken dat kleine biggetjes kreeg. Gedurende de oorlog waren deze beesten van groot belang en mem en heit hadden een afspraak met de slager, hij slachtte de varkens en zij kregen de helft van het vlees. Van het varkensvlees maakten ze worsten en op zolder hingen grote kettingen van kleine worstjes. We hadden ook een kleine groentetuin, achter het huis, voor zelfgebruik, zodat we in de oorlogsdagen niks te kort kwamen en geen honger leden.

Ik liep over het erf en lachte naar iedereen en nu ik er na jaren op terug kijk, kun je wel zeggen, dat iedereen me graag mocht. Zelfs de vader van mem, die tegen mijn komst was. Dat probleem lostte zich vanzelf op, vier dagen na mijn komst op de boerderij, terwijl ik buiten speelde, zag ik de oude man. Ik wist niet wie hij was en wat hij was in relatie tot mijn ouders. De man met het boze gezicht. In mijn onschuld kwam ik dichterbij. Hij keek mij boos aan en van plan mij weg te sturen als ik te dicht bij kwam, maar ik lachte naar hem, een onschuldige lach en het hart van de oude man smolt ter plekke. Hij nodigde me uit om dichterbij te komen, ik huppelde vrolijk naar hem toe. Kort daarna ging ik elke dag bij hem spelen. Ik zat op zijn knieën en babbelde met hem. Hij speelde kinderspelletjes met mij en vertelde me verhalen. Ik weet zeker dat hij zich al snel niet kon herinneren hoe het was voordat ik kwam. Ik weet zeker dat ik blijdschap bracht in zijn monotone leven. We brachten ruim een half jaar zo met elkaar door totdat pake overleed. (Anne van der Plaats overleed in maart 1944) Ik herinner me hem vaag en de dagen die we samen doorbrachten.

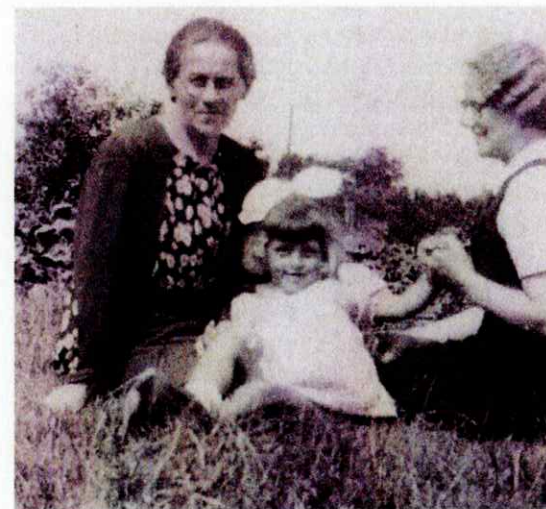
Mem heeft een zware, trieste jeugd gehad. Haar moeder overleed toen ze 10 jaar oud was aan tbc. Twee jaar eerder overleed al een jonger zusje van 6 jaar oud en binnen enkele jaren daarna overleden haar beide oudste zussen aan tbc. Twee broers emigreerden naar Amerika en de oudste broer overleed aan uitdroging tijdens zijn werk op een warme zomerdag in 1923, op 30-jarige leeftijd. En dan was er nog tante Jetske, zo noemde ik haar, zij was de jongste zus van mem, ze was 4 jaar jonger dan mem en ze waren goede vriendinnen. Mem voelde zich de verantwoordelijke grote zus. Na het overlijden van hun moeder, hertrouwde haar vader met zijn huishoudster. Zij was weduwe en had 5 kinderen uit haar eerste huwelijk en deed de huishouding en verzorgde haar eigen kinderen en de moederloze kinderen, mem, haar broers en zusje.

Tante Jetske bleef haar hele leven vrijgezel en was kind aan huis bij ons. Ze was als een tweede mem voor mij. Ze speelde veel met mij en vertelde verhalen. Ik hield erg veel van haar en was erg aan haar gehecht. Ze werkte in de huishouding bij een rijke familie in Den Haag. Ik was altijd blij als ze haar vakanties kwam doorbrengen in Koudum. Ze had een fototoestel, een duur bezit in die tijden, en ze maakte de familiefoto's die nu nog in mijn bezit zijn.

In de winter van 1945 kwam de mem van heit bij ons inwonen. Ze was ziek en heeft niet lang bij ons gewoond, maar in de tijd dat ze bij ons woonde, waren we aan elkaar verknocht. Ik noemde haar beppe, ze leerde me breien, met één breinaald onder de linker oksel gekneld, zoals normaal was in die tijd en tot op de dag van vandaag brei ik zo.



Ik met Mem en Heit, Juli 1944



Ik tussen Mem en tante Jetske in

Mem zorgde goed voor beppe. Ellie en haar mem Hitje (de jongste zus van heit) kwamen op bezoek uit Workum. Een kleine stad op 12 km afstand van Koudum. Het was de eerste keer dat we elkaar ontmoeten, Ellie en ik. We stonden beiden aan het ziekbed van beppe. Ik was vier jaar en Ellie was anderhalf jaar ouder. We werden meteen vriendinnen en zijn dat tot op de dag van vandaag.

Jaren later vertelde Ellie mij dat ik familie was, haar nichtje, die op de boerderij woonde, ze wist niet anders. Voor haar hoorde ik bij haar oom en tante, een deel van het gezin waar zij op visite kwam. Na haar overlijden stond beppe opgebaard in de kamer, zoals gebruikelijk is in Nederland en familie en vrienden komen langs om haar een laatste groet te brengen en de familie te condoleren. Ik was een nieuwsgierig meisje en wilde natuurlijk weten wat er in die kamer gebeurde. Mem wilde eigenlijk niet dat ik er naar binnen ging want dat is niet iets voor een 4 jarige meisje, maar ik smeekte en huilde totdat Mem toegaf en me op haar arm meenam om beppe te zien. Die nacht droomde ik dat ik de stem van Jezus of God hoorde en hij tot mij sprak. Ik ben daar zo van geschrokken dat ik sinds die tijd de dood niet kan zien. Het was een zwaar trauma voor mij en nog jaren daar na staat deze gebeurtenis in mijn geheugen gegrift. Na de dood van beppe was ik vooral bezorgd met wie ik nu zou kunnen breien, want dat was iets wat we samen deden.

Na het overlijden van beppe, de heit van mem overleed al eerder, verhuisden wij naar pake's woning. Het voorhuis van de boerderij met de hoge ramen. Dit huis was groter en lichter. Dit huis bestond ook uit twee kamers en een hal. Aan de ene kant van de hal de kleinste kamer zonder kachel. De kamer aan de andere kant van de hal was een grote kamer, de "winterkamer" met een grote hoge kachel en bedsteden. Meestal, als het weer het toeliet, speelde ik buiten met de andere kinderen. Op de lange, donkere en koude avonden, speelden, lazen en handwerkten we hier urenlang. Er was ook een grote keuken en kelder. In de kelder waren planken die mem vulde met glazen potten met fruit en groente die ze in de zomer inmaakte. Klaar om te eten in de winter als de groentetuin bezaaid is met bladeren die van de bomen waaiden en later met een laagje sneeuw bedekt was. Mem had het altijd druk met allerlei taken en ik keek toe hoe mem een kleine steelpan op het vuur zette om melk te koken en hierbij ontstond het gevreesde velletje op de melk. Ik hield nooit van melk, tenzij er een chocolade- of andere smaak aan toegevoegd werd.

Op een van de dagen kwam Hammie, de dochter van de directeur van school, om melk te kopen. Ze had in haar hand een melkkannetje met deksel en mem en ik gingen het kannetje vullen. Zo ontmoette ik Hammie, ze was een jaar ouder dan ik en woonde aan het eind van de weg, 5 minuten lopen van mijn huis. Haar huis stond naast de school. Zodra we elkaar leerden kennen waren we vriendinnen en we gingen nooit meer uit elkaar. We speelden altijd met elkaar, het maakte niet uit wat voor weer het was.

In de straat waar Hammie woonde was veel ruimte om te spelen. Tussen het huis van Hammie en de school stond een rij grote, hoge kastanjabomen en in de herfst speelden we uren met de droge bladeren onder de bomen. In onze fantasie maakten we van de droge bladeren muren van een kamer. In het midden een grote hoop van bladeren die de tafel voorstelde en met kleinere hoopjes bladeren er omheen die de stoelen voorstelden. Soms rende Hammie naar huis om snoepjes te halen en soms haalde ze ook het porseleinen poppen theeservies, waar ik vaak jaloers naar keek, maar we hadden veel plezier in ons bladeren-huis, met thee en snoepjes.

Bij een van mijn bezoeken aan Hammie, gingen we de mooie, grote werkkamer van haar vader binnen. Haar vader zat in een van de stoelen een pijp te roken, de kamer lag vol met boeken. Ineens hoorde ik een stem in de kamer en ik begreep niet waar die stem vandaan kwam. Dat was de eerste keer dat ik een radio zag en hoorde. Bij mij thuis duurde het nog een hele tijd voordat er een radio werd aangeschaft, dat was ongeveer een jaar of meer na het einde van de oorlog.

Hammie was mijn beste vriendin, maar niet de enige. In een van de woningen in de boerderij woonde een familie met 4 jongens. Ik was jonger dan hen maar kwam hen vaak halen om te spelen. Ik zette ze alle 4 op een rij en binnen de kortste tijd was ik de schooljuffrouw en dan moesten ze mijn bevelen opvolgen. Vele jaren later ben ik inderdaad onderwijzeres geworden.



Met mijn vriendin Hammie



Op een koude winterdag speelde ik met de buurjongens en het ijzelde. Wij likten aan de stukjes ijspegels alsof het ijsco's waren. Toen ik thuis kwam moest ik overgeven en kreeg ik koorts. De hele nacht voelde ik me niet lekker, maar de volgende dag was ik alweer beter. Het ijs was vervuild en ik werd gewaarschuwd het niet weer te doen. Ik kreeg kinderziektes zoals onder meer mazelen, de bof en dan kwam de plaatselijke huisarts langs en onderzocht me, soms kreeg ik een drankje en soms kreeg ik rust voorgeschreven.

Naast het huis liep een breed onverhard pad tot aan de hoofdweg en de school. In de berm stonden brandnetels. Het gebeurde toen ik leerde fietsen op een oude mannenfiets. Ik fietste met mijn been onder de stang door, maar verloor mijn evenwicht en ik viel, keer op keer, in de brandnetels. Onder de blaren en schrammen zat ik, maar ik gaf niet op. Keer op keer stapte ik op de fiets tot dat ik kon fietsen. Kinderfietsen waren duur en bijna niet te koop. Ik had een oude herenfiets en Hammie had een echte kinderfiets. Toen ik kon fietsen liet Hammie me ook af en toe een rondje op haar fiets fietsen.

Toen ik 5 jaar was ging ik zelfstandig het dorp in en liep door de bekende straten. Zo kwam ik ook op een dag bij het huis van de dokter. Ik belde aan en uit het bovenraam vroeg de vrouw van de dokter: "Wat wil je?" Ik schraapte mijn keel voordat ik hoopvol antwoordde en vroeg: "Ik wil dat de dokter aan de ooievaar vraagt of hij mij een broertje of zusje kan brengen." Zij beloofde me mijn vraag over te brengen aan de dokter. Vol goede moed verliet ik het huis van de dokter. Ik wist dat de dokter een goede man was en zeker mijn mededeling aan de ooievaar zou doorgeven. En dan zou ik niet meer alleen zijn en zo kwam ik blij en tevreden thuis.

Ik ging nog niet mee naar de kerk. Als klein meisje kon ik nog niet zo lang stilzitten. Zeker niet anderhalf uur tot twee uur. Heit en mem gingen elke zondag naar de kerk, weer of geen weer, ieder op z'n beurt ('s ochtends en 's middags was er een kerkdienst). Toen ik ouder werd namen ze me soms mee naar de kerk, altijd met een pepermuntje in de mond. Ik zat naast mem en luisterde, terwijl mijn ogen door de kerk dwaalden. De kerk was sober ingericht, geen praal en pracht zoals in een katholieke kerk, hier hing alleen het kruis van Jezus aan de muur. De kerkgangers zongen liederen die ik van thuis kende, want mem zong thuis gezangen, mooie gezangen met muziek net als van Bach, Händel en andere grote componisten, die ook kerkmuziek schreven. Toen ik zes was ging ik, terwijl heit en mem naar de kerkdienst gingen, naar de zondagsschool. Daar leerde ik de verhalen uit het Oude en Nieuwe Testament, in de les vertelden ze verhalen en zongen we liedjes en aan het einde kregen we een plaatje met een bijbelse tekst, die plaatjes spaarde ik netjes en tot op de dag van vandaag zijn ze in mijn bezit.

Op 5 december kwam Sinterklaas met zwarte Piet en zij deelden kadootjes uit aan de kinderen. Ze strooiden met pepernoten in de winkels en op straat.

's Avonds voor ik ging slapen, legde ik een sok van zwarte wol bij de kachel, want als kinderen geloofden we dat zwarte Piet over de daken liep en door de schoorsteen kroop. Ik dacht dus dat hij daarom zwart was, van het roet in de schoorsteen. 's Avonds stopte hij snoepjes in de sokken bij de kachel voor de kinderen. Het eerste wat de kinderen deden als ze opstonden was naar de sok rennen en kijken wat er in zat. Dat waren vrolijke ochtenden. Met kerst stond in de grote kamer een grote kerstboom. Een dennenboom versierd met kleurige kerstballen en met echte kaarsjes. Na een speciaal kerstdiner zaten we rond de tafel en speelden we spelletjes of maakten een grote puzzel. De sfeer was erg aangenaam, we zongen liedjes en het huis was feestelijk en warm.

In de lente was het Pasen en met het paasfeest kwamen de eieren, het teken van nieuw leven in de natuur. We versierden gekookte eieren met vrolijke mooie kleuren en aten ze bij het ontbijt. De kinderen kregen paaseitjes van suiker in pastelkleuren, die smolten in je mond. Ik had een klein mandje in de vorm van een nest en daar lagen de paaseitjes in. Gedurende de tijd dat alles nog schaars was, was ik erg zuinig op mijn snoepjes. Ik beet kleine stukjes van de eitjes en zoog er lange tijd op, zodat ik er heel lang mee toe kon.

In de jaren na de oorlog kwam Ellie voor een paar dagen bij ons logeren op de boerderij, het nichtje dat ik had leren kennen toen beppe ziek was.

Ellie vond het heerlijk om bij oom en tante op bezoek te komen en natuurlijk ook om met mij te spelen. Maar ik was het gelukkigst als Ellie op bezoek kwam met de feestdagen, dan droeg dat veel bij aan de feestelijke en warme sfeer in ons huis. We waren hele dikke vriendinnen en we hebben veel gezamenlijke herinneringen aan die dagen. In de winter sliepen we samen in de bedstee en in de zomer boven op zolder. De zolder was een open ruimte. Voor privacy stond tussen onze bedden en die van heit en mem een rek met kleren. De herinnering aan dat rek tussen onze bedden staat nog goed in het geheugen van Ellie gegrift. Ze is anderhalf jaar ouder dan ik en kan het zich beter herinneren.

In de zomer van 1948 bouwden we op zolder twee kamers, een voor heit en mem en een voor mij. Dat was een groot feest en voor het eerst had ik een eigen kamer. In diezelfde zomer was ik erg blij dat Ellie kwam en ik haar mijn nieuwe kamer kon laten zien. We lagen in onze bedden en we fluisterden stillletjes totdat we in een diepe slaap vielen.

In de oogsttijd had heit hulp van één of twee jongens uit het dorp. Heit had een paard met wagen. Het paard trok de wagen naar het veld en de jongens vulden de wagen met een grote hoop hooi. Ellie en ik kwamen in de namiddag ook naar het land. We speelden daar en wachtten tot de wagen volgeladen was met hooi en vastgebonden met touwen zodat het hooi er onderweg niet af zou vallen. Wij klommen er dan boven op met hulp van de ouderen en lagen dan op de hoge berg met hooi en zo reden we terug naar de boerderij.

Op de boerderij gooiden ze het hooi op de hooizolder, boven de koeienstal en in de winter gooiden ze het hooi door de zolderluiken en zo kwam het hooi voor de koeien terecht.

Toen ik ongeveer 4 jaar oud was zetten ze me op het paard zonder zadel. Zijn rug was glad, bewoog onder mijn lichaam, ik was zo bang dat ik in huilen uitbarstte en het uitschreeuwde van angst. Sindsdien heb ik nooit meer op een paard gezeten. Ik dacht altijd aan die eerste keer terug.

De dood waarde rond in Europa, hoewel ik was me er niet van bewust, ik voelde me veilig en thuis bij mijn pleegouders en ik wist niet veel van de oorlog. Soms hoorde ik verhalen over bommen en daar was ik best bang voor. Op een keer stond ik met mem op het erf en we zagen een vliegtuig met brandende motor voordat hij neerstortte op het land. Nog voordat hij uit de lucht viel keek mem angstig omdat ze niet wist waar precies hij neer zou vallen. De explosie maakte een grote krater in het land.

Terwijl in het dorp het gewone leven doorging, waar de mensen goed te eten hadden en ik bijna elke dag met mijn vriendjes en vriendinnetjes speelde, heerste in de wereld een wrede en vreselijke oorlog.

Op 5 mei 1945 gaf Duitsland zich over.

In Koudum, net als in de rest van de wereld, werd de bevrijding uitbundig gevierd. Op het voetbalveld kwamen alle dorpelingen samen. Er was muziek, er werd ijs verkocht en mensen liepen rond in feestkleden met vrolijke gezichten. Mem kleepte me in een witte jurk met een grote oranje riem, de kleur van het Koninklijk Huis. We liepen rond tussen de feestende menigte, ik snapte toen niet waarom de mensen naar me keken. Tijdens de oorlog geloofden niet veel mensen het verhaal over een weesmeisje uit het gebombardeerde Rotterdam, maar men hield zich toen stil. Maar nu de oorlog voorbij was, mochten ze het nu vragen? Of was het nog steeds beter om te zwijgen? Totdat het zeker is, totdat alles weer zo is als voor de oorlog?

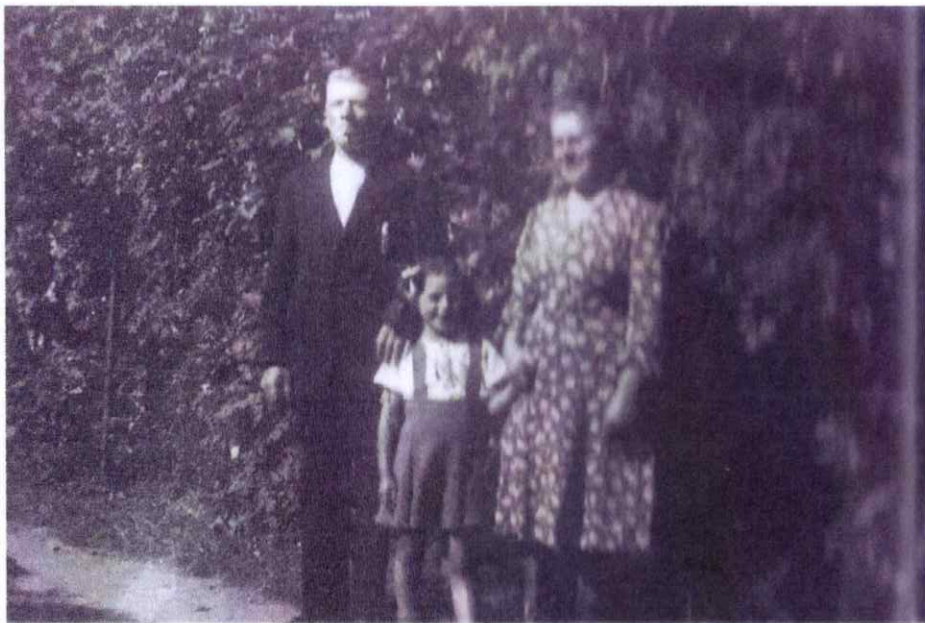
Mem hield me goed vast, alsof ze toen al bang was dat er iets ging gebeuren, maar ik rukte me los om te gaan spelen met mijn vriendjes die er natuurlijk ook waren.



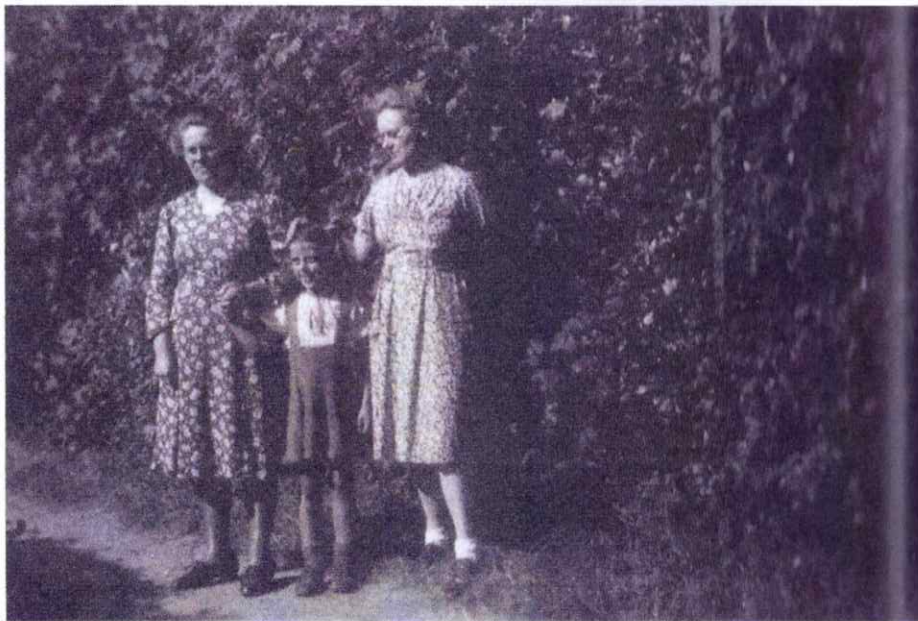
In de winter, op de laan naast ons huis, Mem, Heit en ik



In de winter, op de laan naast ons huis, Mem, tante Jetske en ik



In de zomer, op de laan naast ons huis, Mem, Heit en ik



In de zomer, op de laan naast ons huis, Mem, tante Jetske en ik

Hoofstuk 3

En weer brak er oorlog uit.

Deze keer in mijn klein wereldje. Geen bommen of granaten van de nazi's, maar dit keer brieven die over en weer gingen. In de naam van het recht werden brieven geschreven, maar het recht van wie? Het recht ten goede van het kind, maar in de ogen van wie?

De eerste brief kwam in Koudum aan op 11 oktober 1945.

Mem en heit hoorden dat Joden terugkeerden naar Nederland en naar hun overgebleven familieleden zochten. Lange lijsten met Joodse namen die hun familie zochten werden gepubliceerd door het Rode Kruis en andere instanties. Wat ging er door heit en mem heen in die dagen? Ik kan me niks van die dagen herinneren, behalve de spelletjes, warmte en liefde. Maar geen angst en onzekerheid, er was geen verandering in de dagen op de boerderij, want ik werd niet in vertrouwen genomen. Ook niet toen er een brief kwam, ik werd er niet van op de hoogte gesteld. Ik voelde de aanwezigheid van de brief niet in huis. Mem en heit praatten niet over hun bezorgdheid met mij. Ik weet niet waar ze de kracht vandaan haalden om de dag normaal door te komen, vechtend tegen de sterke hand van de instanties. Hoe was het mogelijk dat mem me elke dag wakker maakte, me hielp met aankleden, me kuste en omhelste terwijl ze wist van de brieven die haar het liefste van alles dreigden af te nemen. Hoe kon ze vrijuit praten, zonder dat ik trillingen van pijn, van angst in haar stem voelde of hoorde.

Het bureau van de Rijkscommissie oorlogspleegkinderen (OPK) is direct na de oorlog geopend om de onderduikkinderen op te sporen en terug te brengen bij de ouder(s) of mochten die zijn omgekomen de voogdij te regelen. De officiële brief kwam uiteindelijk bij ons thuis aan, duidelijk en uitgebreid. Ik probeer me hen vandaag voor te stellen, zoals toen. Hun ogen die de brief snel lazen en het niet konden geloven. Heit streek met zijn hand door zijn grijze haar. Hij kijkt naar mem en staart haar aan, hopeloos. Volgens opgave van LO-Sneek verzorgd u een oorlogspleegkind met onbekende achternaam, ongeveer 4 jaar oud, met de voornaam Sonja. Er was ook een vragenlijst bijgevoegd die ze verzochten zo spoedig mogelijk terug te sturen, met de beschrijvingen van de lichamelijke kenmerken van het pleegkind. Ze verzoeken een foto van het pleegkind bij te sluiten en als er geen foto is, er één te laten maken, graag een duidelijke foto. Ze zijn bereid om voor de uitgaven te betalen. Voor de foto en ook voor de reiskosten naar de fotograaf. Maar wie betaald er voor de jaren dat ze me verzorgden en hun liefde gaven? Kan alles gekocht worden met geld? De brief van de commissie OPK eindigde met een belofte: "Wij zoeken naar de identiteit van uw pleegkind en zullen de resultaten meteen aan u doorgeven, zodra ze bekend zijn." Sonja, mem leest de letters. Sonja, ze weet wie Sonja is. Ze weet dat dat mijn naam is. Ze voelt het afscheid dichterbij komen, maar heit zegt hoopvol dat niet alle ouders terugkomen, ze blijft vast bij ons.

Heit pakt de brief uit de handen van zijn vrouw, staart er een lang moment naar en legt hem vervolgens in een la. Misschien als ze niet antwoorden op de brief zullen de instanties hen vergeten. Misschien als ze tijd rekken is dat in hun voordeel. Geven de instanties dit kleine meisje op, zullen ze haar niet opeisen. Een klein meisje tussen de vele kinderen die werden verborgen, en het kleine meisje is voor hen hun alles. Even overwegen ze deze mogelijkheid maar niet echt. Ze geven antwoord. De mogelijkheid bestaat dat Sonja, een oorlogspeegkind, bij jullie is, geboren op 12 februari 1941. Dit kan overeenkomen met de initialen op haar kleren. We vragen u dringend om een recente foto op te sturen en als het mogelijk is ook foto's van de voorgaande jaren, zodat het gemakkelijker is om haar te identificeren. Een familielid kan haar zo mogelijk herkennen. Mem leest telkens weer de naam van de familie Ritmeester, Sara Ritmeester. Haar dochter heeft plotseling een identiteit. Ze heeft een andere naam, ze heeft familie, ze heeft een geboortedatum. Er zijn mensen die haar kunnen herkennen, getuigen, naar haar zoeken. Heit pakt de brief voorzichtig uit haar hand en legt hem in de speciale lade voor de brieven van de voogdij-commissie.

Ik zie ze in mijn gedachten, samen zitten, niet zo jong meer, en met veel gemengde gevoelens die hen dreigen te overspoelen. Een moment van gerechtigheid. Het recht moet geschieden. Ze zijn oprechte mensen en oprechte mensen liegen niet. Er is ook een moment van begrip. Er is een familielid die naar haar vraagt, niet haar mama of haar papa. Ze hebben begrepen dat de ouders niet terug zijn gekeerd uit de oorlog. Maar ook een moment van hulpeloosheid, wat gaan ze nu doen? Wat kunnen ze doen om haar bij hen te houden? Er valt een beslissing om te gaan vechten voor hun dochter. Hun enige dochter die ze met gevaar voor eigen leven hebben opgenomen. De voogdij wordt aangevraagd.

Ze gaan strijden. Ze sturen een brief en vragen om de voogdij voor hun dochter te verkrijgen. Ze voelen dat het recht zal beslissen dat ik bij hen blijf. Als het de ouders waren geweest die teruggekeerd waren, zouden ze blij zijn geweest, ook al had dat hen veel verdriet gedaan, maar toch zouden ze haar dan overgedragen hebben aan haar biologische ouders. Twee ouderparen gaven me het leven: mijn biologische ouders en mijn pleegouders die mij omringden met liefde. Nu zijn daar plotseling complete vreemdelingen die me komen opeisen, wie zijn die mensen en wat is hen recht op mij?

Heit en mem sturen de aanvraag en bidden.

BUREAU VAN DE COMMISSIE
VOOR OORLOGSPEEGKINDEN
Heerengracht 410/412
Postbus 401 - Tel. 30981

Amsterdam 10-11-45

Volgens een ons gedane mededeling van:

wordt (of werd) door U verzocht van oorlogspeegkind met onbekend, achter naam, oud ongeveer 4 jaar, waarvan de voornamen is: Sonja.
In verband hiermede doen wij U hierbij ter inzetting een vragenlijst toekomen, welke wij U verzocht zoo spoedig mogelijk aan ons terug te zenden, vergezeld van een nauwkeurige beschrijving van de lichamelijke kenmerken van het pleegkind en van een duidelijke foto, op welke de foto van opname zij vermeld. Voor het geval U nu nog niet de beschikking over een duidelijke foto hebt wordt U verzocht deze spoedigst te laten maken en aan ons op te zenden. De kosten hiervan kunnen, indien U dat wenscht, door ons Bureau worden vergoed.
De uitslag van ons onderzoek naar de identiteit van het pleegkind maken wij U zoo spoedig mogelijk bekend.

Wij wijzen U erop dat U pleegkind, zoolang het nog niet aan de ouders kan worden teruggegeven of zolang nog geen voeg is benoemd, bij Koninklijk Besluit No. 55 d.d. 13 Augustus 1945, Staatsblad P. 137, onder toezicht is gesteld van bovengenoemde Rijkscommissie en dat ten aanzien van dit kind geen stappen mogen worden genomen zonder overleg met en toestemming van deze commissie. Wanneer U zelf tot voogd wenscht te worden benoemd kunt U, maar dan in een apart schrijven, een schriftelijk verzoek indienen bij de Commissie voor Oorlogspeegkinderen, Heerengracht 410-412, Postbus 401, Amsterdam 01.

Van de toezending van deze vragenlijst aan U stellen wij beden op de hoogte, dat zijn/haar naam als illegaal werker in verband met dit kind op ons Bureau werd gevoerd.

U bij voorbaat d maand voor de te verrichten mededeling verblijven wij inmiddels,

Hoogachtend,
De Directeur,

De eerste brief van het O.P.K.

Op 23 november 1945 komt er weer een brief van het OPK en ze vragen mijn ouders of ze geen bezwaar hebben dat de heer Slootmaker, een vriend van mijn papa, langs komt in Koudum om mij te bezoeken. Hij heeft geen autoriteit om iets te doen, om mij eventueel mee te nemen, hij komt alleen om mij te identificeren, dat is alles. Heit en mem geven toestemming hiervoor. De instantie waarschuwt hen om geen verder stappen te ondernemen, tot ze zeker zijn van de identiteit van het meisje, zonder toestemming van de instantie kan er niks gedaan worden.

Drie dagen later komt er weer een brief met een voorstel: we vragen u zo snel mogelijk een foto op te sturen van uw pleegkind. Heit en mem zitten in een moeilijke situatie. De strop van het afscheid trekt zich steeds strakker om hun hals. Ze proberen tijd te rekken. De instantie is nog steeds vastbesloten en herhalen keer op keer vriendelijk hun verzoek, fotografeer alstublieft het meisje zodat we haar kunnen identificeren, zodat we zeker weten wie ze is en zo de mist kunnen verdrijven, maar over welke mist hebben ze het? Voor mij zelf was alles heel duidelijk en klaar. Uiteindelijk werden er foto's opgestuurd en werd ik geïdentificeerd.

Hierna arriveerde er een nieuwe brief en dit keer een persoonlijke brief, geschreven door de heer Slootmaker. "Dierbare familie" schrijft hij, voorzichtig maar echter vastbesloten, "na zes maanden van zoeken, is het me hopelijk gelukt met hulp van de commissie voor oorlogs-pleegkinderen om Sonja Ritmeester te vinden. Met jullie toestemming wil ik graag op 17 december 1945 langskomen om zeker te weten dat het om Sonja Ritmeester gaat. Haar vader en ik werkten samen en hij heeft mij gevraagd dat na de oorlog, als zij niet zouden terugkeren, ik haar zou opzoeken. Ik vraag daarom uw toestemming per deze brief of deze datum u goed uitkomt.

Heit geeft toestemming voor het bezoek.

Op de dag voor dat de heer Slootmaker langskomt worden mijn ouders op de hoogte gebracht dat mijn identificatie is bevestigd. Ze hebben de foto's gekregen en ik ben Sara Ritmeester, geboren op 12 februari 1941. Vanaf dan begint een nieuw proces: er wordt een nieuwe voogd aangesteld voor mij, heit balt zijn vuisten en knarst met zijn tanden. Misschien weet hij wat er gaat gebeuren en misschien weet hij het niet. Het vervolg maakt hem nog bozer dan hij al was. "Wij sturen jullie de foto's later terug maar ondertussen houden we ze in ons bezit, want er zijn meerdere mensen geïnteresseerd in Sarah en wij willen ze de foto's laten zien." De heer Slootmaker komt langs en herkent mij. Hij was een collega en vriend van mijn vader. Hij verteld heit en mem over Ida, over Samson en over mij. Ik kan me de visite en zijn verhalen niet herinneren. Toen ik hem jaren later ontmoette vroeg ik hem er ook niet naar. Ik wist niet wat ik moest vragen.

Ik weet ook niet wat mijn pleegouders hem vertelden, ik neem aan dat ze hem hun intenties meedeelden. Ze hopen dat hun gebed wordt verhoord. Ze blijven bidden ook in de dagen erna.

Enkel familieleden overleefden de Holocaust. Oom Sigi, de broer van mijn moeder, verbleef, ondergedoken, in het zuiden van België met zijn ouders. Deze grootouders, beiden in de zeventig, wonen in Antwerpen, België. Tante Lotte de Jong, een nicht van mijn moeder en van oom Sigi, 46 jaar oud en twee van haar kinderen Miriam de Jong, een dochter van 21 en ook Leo de Jong, een zoon van 15, overleefden de Holocaust.

Le Ezrath Ha-Jeled (het kind ter hulpe), de joodse hulpverlening voor de oorlogspleegkinderen, hield ons op de hoogte hieromtrent. En in een keer wordt de familie uitgebreid. Van een weeskind zonder identiteit veranderde ik in een meisje met familieleden die geïnteresseerd zijn in mij. Tot die tijd weet ik van niks. Ik heb maar één familie, de familie die me opgenomen heeft in Koudum, met mem die me komt instoppen als ik 's nachts wakker wordt en met heit die ik opzoek gedurende de dag. Mijn pleegouders, die net als ik hen, niet van plan zijn me op te geven.

Alhoewel het leven doorgaat, zijn er veel veranderingen op komst. Een maatschappelijk werksters in dienst van OPK komt op bezoek. Mem zit tegenover de vreemde vrouw in de "zomerkamer" en ik doe net alsof ik speel. Ik luister stiekem mee en hoor vele woorden, waarvan ik veel niet begrijp, het meeste kan ik als klein meisje niet bevatten. Heit en mem begrijpen dat het niet lang meer kan duren maar toch geven ze de strijd niet op. Hoewel ik natuurlijk niets van die strijd wist, maar nu als volwassene de brieven lees, kan ik alleen maar trots op ze zijn. In hun overtuiging en liefde, ben ik hun dochter, zij zijn mijn ouders en ouders geven hun dochter niet op zonder te vechten tot de laatste snik.

Aan de andere kant geeft mijn biologische familie ook niet op. Na het eerste bezoek van de heer Slootmaker, komt er al snel een delegatie. Mem en heit weten niet wat ze er mee aan moeten en hoe ze de visite moeten introduceren.

Mem en heit leggen me de situatie uit, zij zijn mijn vader en moeder en zorgen voor mij, maar ik heb nog een vader en moeder gehad en die zijn niet meer in leven. Ze vertellen me dat de familie van mijn biologische ouders mij willen leren kennen. Het is mijn oom, de broer van mijn moeder, die langskomt. Ik kan me het gesprek niet herinneren. Ik kan niet zeggen dat het indruk op me maakte. Mem en heit vertelden me immers dat ik van hen ben, dus waarom moeten er zoveel over gepraat worden? Dus luisterde ik, knikte ik en ging weer verder spelen alsof er niks veranderd was in mijn leven.

De waarheid is dat het mij sinds het einde van de oorlog opviel dat er steeds vreemde mensen langskwamen die naar me keken. Heit en mem waren meer gespannen dan anders. Maar ik dacht dat het grote mensen "dingen" waren en dat er niks voor mij zou veranderen. Dit is mijn huis, dit is mijn vader en dit is mijn moeder en er is verder geen andere wereld.

Op een koude winterdag komt mijn oom Sigmund (Sigi) uit Antwerpen, samen met een nicht uit Amsterdam, Fannie en Ivo, haar zoon. Oom Sigi brengt mee een mooie, witte speelgoedhond als kado. Deze man, die ik voor het eerst zag, was een vreemde voor mij en ik behandelde hem als een vreemdeling die mijn vertrouwde en bekende omgeving binnen stapte. Ik ging bij mem staan, hield haar aan haar jurk vast en vroeg om bescherming onder haar vleugels. Mem hield me vast en streelde me, ze was vast blij dat oom Sigi kon zien dat ik niet bij haar weg wil en dat hij ook kon zien dat ik me veilig voelde bij deze familie en hij ons niet uit elkaar kon halen.

Oom Sigi woonde in België en kan niet in één dag heen en terug reizen. Hij bleef in Koudum slapen. De anderen kunnen niet blijven slapen want heit en mem hebben immers geen gastenkamer, zo verontschuldigen ze zich. Mem maakte een bed klaar voor oom Sigi op de zolderkamer. Jaren later vertelde oom Sigi dat hij het ontzettend koud had gehad op de grote zolderkamer. Zijn tanden klapperden van de kou, in zijn slapeloosheid liet hij zijn gedachten gaan over de kennismaking met deze eenvoudige mensen, boeren; hij was niet bepaald gecharmeerd van hen. Alhoewel hij blij was met hun bezorgdheid, kwam hij nog diezelfde nacht tot een beslissing. Ik kon niet bij mem en heit blijven, dat geloofde hij met zijn hele hart. Natuurlijk zorgden zij goed voor mij en gaven ze om mij maar het waren simpele mensen. Als ik bij hen zou blijven, zou ik in de toekomst net zo worden als zij, simpele mensen. Hij maakte op dat moment een plan. Hij gaat me "redder" uit deze situatie. Vanuit een christelijk milieu, moet hij me terugbrengen naar het jodendom. Hij wil me meenemen naar Antwerpen, mem en heit kunnen me komen opzoeken als ze dat willen in Antwerpen en ik kan hen ook opzoeken in Friesland tijdens de schoolvakanties. Oom Sigi was altijd heel zeker van zichzelf en hij wist zeker dat ik in de grote stad snel het kleine dorpje, waar ik de laatste jaren woonde, zou vergeten. Zodra ik in aanraking zou komen met de "echte" cultuur, zou ik begrijpen dat hij alleen het beste met me voorhad en ik snel zou vergeten dat ik ooit in een klein dorpje in Friesland heb gewoond. Er bestond een grote kloof tussen deze twee culturen en een grote afstand tussen deze twee families.

Twee instanties waren gemengd in de strijd om mijn leven. Aan de ene kant OPK en aan de andere kant Le Ezrath Ha-Jeled. De ene een bij wet ingestelde Rijkscommissie met als opdracht oorlogspleegkinderen te helpen waarvan ouders niet terug waren gekeerd met voorkeur (zo bleek later) voogdij toe te wijzen aan de pleegouders, hen daar te laten blijven, als de pleegouders bereid waren het kind verder op te voeden en er verder geen familie beschikbaar of geschikt was om bij op te groeien.

Daartegenover stond de joodse instantie Le Ezrath Ha-Jeled (het kind ter hulpe), die eind augustus 1945 is opgericht.

Zij vochten er voor om de joodse kinderen terug te brengen in de warme en zekere omgeving van het Jodendom, zonder relevantie aan verwante familieleden. Ze stuurden zelfs wezen naar nieuwe Joodse pleegfamilies in het buitenland, bv in Amerika. Het belangrijkste was dat het Joodse families waren zodat de kinderen terugkeerden naar het Jodendom. In mijn geval, omdat mijn familie orthodox Joods was, wilde deze instantie er zeker van zijn dat ik in een orthodoxe familie zou opgroeien.

Familie Veldstra, in Koudum stond in contact met het OPK. Mijn oom Sigmund had de hulp ingeroepen van Le Ezrath Ha-Jeled, zij deden er alles aan om mij terug te krijgen in hun "bezit". In één van hun brieven stellen ze zelfs voor om mij over te plaatsen naar een Joodse religieuze familie in Brooklyn, geen bloedverwanten, totale vreemden! Dit alleen omdat ik uit een Joods religieuze familie kwam. Maar ik had een familie, waarom mij hiervan verwijderen, alleen omdat ze een andere geloof hadden? Tot op de dag van vandaag kan ik boos worden over deze zinloze ideeën van deze mensen zonder enige pedagogische achtergrond, die dachten te handelen in het belang van het kind.



Het bezoek van oom Sigi in Koudum

Op 16 Januari 1946 werd de toekomst van mijn ouders bezegeld door het Rode Kruis. Zij schreven: "hierbij delen we mede aan de familie Veldstra uit Koudum dat Sara Ritmeester, geboren in Amsterdam, dochter van Samson Ritmeester en Ida Sperber, allebeide vervoerd op 20 Juni 1943 naar Kamp Westerbork en vandaar uit verder getransporteerd naar Sobibor waar ze de dood vonden op 2 Juli 1943; hun laatste adres was Topaasstraat 5-II te Amsterdam, moet worden overgedragen aan haar familie in Antwerpen.

Met pijn in hun hart besluit de Familie Veldstra een laatste poging te wagen en contacteren ze de grootouders, de ouders van mijn biologische moeder in Antwerpen. Heit heeft nauwelijks de zesde klas van de lager school afgemaakt en het schrijven ging hem moeilijk af. Zijn taal is eenvoudig maar toch ondanks zijn moeilijkheden, met bloed, zweet en tranen, schreef Heit de volgende brief:

Geachte Fam. Sperber,

Wij hebben uw brief ontvangen en daaruit vernomen dat U heel wat verliezen geleden hebt en wij betuigen hiermede onze deelneming, en dat God U mag troosten en sterken, en nu hebt U toch nog een zoon overgehouden, toch nog reden tot dankbaarheid, daar er toch verscheide fam. zijn waar niets overgebleven is.

En nu hoort ge dat nog een kleindochtertje in leven is en dat ge daarmede blij kunt zijn is te begrijpen. En dat U natuurlijk denkt dat kind moet bij ons zijn is ook heel natuurlijk. Maar denk toch ook even in wat dat voor Sara beteekend, hier waar zijn nu 2,5 jaar heeft vertoefd, en zij zelven niet beter weet dat zij haar gansche leven heeft doorgebracht, en tegen ons zegt van vader en moeder, hier van daar mocht en dat het ook voor ons heel wat is. Want wij hebben haar lief, wij hebben ook een offer moeten brengen om haar, wij hebben ons leven voor moeten inzetten waar wij van konden, maar wij hebben ons gegeven om haar leven te redden, en dat is ons met Gods hulp gelukt, en nu is het een lief meisje. Nu vertelde mijn vrouw dat ze nog een Grootvader en moeder had, en als ze zoo graag haar willen hebben, maar toen sloeg haar de schrik om het hart en zij dat ze niet bij vader en moeder weg wou.

Nu is U blijde dat het zoo is, en dat het moge hooren dat wij haar lief hebben maar dat is Uw kleinkind en dat blijft het voor altijd. Waar ge het kind nu eens liet blijven waar het was, omdat wij haar lief hebben en dat als U het uit liefde deed voor ons. Wij deden het uit liefde voor het kind, omdat wij wisten, zou wij ons hart en huis niet hadden open gezet, het een kind des doods geweest was, en U is misschien niet zoo heel jong meer om haar op te voeden en wat daarbij hoort, gij wordt altijd welkom te logeren, om U klein kind dan een te zien. U had het kind toch ook niet bij U gehad, als hare ouders in het leven gebleven zijn, als wij haar opvoeden kunnen, blijven wij haar pleegouders, en U reeds grootvaders

Hoogachtend

M. Veldstra

En echtgenote

Koudum.

1941

Bijlage 2 des 74/20
Koudum Jan. 1946

Geachte Fam. Sperber,

Wij hebben Uw brief ontvangen, en daaruit vernemen, dat U heel wat verliezen geleden hebt, en wij betuigen hiermede onze deelneming, en dat God U mag troosten en sterken, en nu hebt U toch nog een zoon overgehouden, toch nog reden tot dankbaarheid, daar er toch verscheidene fam. zijn waar niets overgebleven is.

En nu hoort ge dat nog een kleindochtertje in leven is, en dat ge daarmede blij kunt zijn is te begrijpen. En dat U natuurlijk denkt dat kind moet bij ons zijn is ook heel natuurlijk. Maar denk toch ook even in wat dat voor Sara beteekend, hier waar zijn nu 2½ jaar heeft vertoefd, en zij zelven niet beter weet dat zij haar gansche leven heeft doorgebracht, en tegen ons zegt van vaderen moeder, hier van daar mocht, en dat het ook voor ons heel wat is. Want wij hebben haar lief, wij hebben ook een offer moeten brengen om haar, wij hebben ons leven voor moeten inzetten waar wij van konden, maar wij hebben ons gegeven om haar leven te redden, en dat is ons met Gods hulp gelukt, en nu is het een lief meisje. Nu vertelde mijn vrouw dat ze nog een Grootvader en moeder had, en als ze zoo graag haar willen hebben, maar toen sloeg haar de schrik om het hart en zij dat ze niet bij vader en moeder weg wou.

Nu is U blijde dat het zoo is, en dat het moge hooren dat wij haar lief hebben maar dat is Uw kleinkind en dat blijft het voor altijd. Waar ge het kind nu eens liet blijven waar het was, omdat wij haar lief hebben, en dat als U het uit liefde deed voor ons. Wij deden het uit liefde voor het kind, omdat wij wisten, zou wij ons hart en huis niet hadden open gezet, het een kind des doods geweest was, en U is misschien niet zoo heel jong meer om haar op te voeden en wat da ar bij hoort, gij wordt altijd welkom te logeren, om U klein kind dan een te zien. U had het kind toch ook niet bij U gehad, als hare ouders in het leven gebleven zijn, als wij haar opvoeden kunnen, blijven wij haar pleegouders, en U reeds grootvaders.

Hoogachtend
M. Veldstra
en echtgen. en z.
Koudum
W.G.

*Beschrift gemaakt op 24/1. '46
naar het: Sonja Ritmeester*

De brief van Heit aan mijn Opa en Oma in Antwerpen

Hoofdstuk 4

Toen ik zes was ging ik naar de eerste klas, ik kende de weg naar school en de omgeving goed, omdat Hammie, mijn beste vriendin, de dochter was van de schooldirecteur en hun huis naast de school stond.

In die tijd in Friesland, begon het nieuwe schooljaar op 1 april en de schoolvakantie was in augustus, midden in het schooljaar, zodat kort na mijn 6de verjaardag ik naar de lagere school ging. Mem ging natuurlijk met mij mee en de juffrouw die blond haar met pijpenkrullen had en een aardig gezicht was vriendelijk tegen mij. Ik kon mijn ogen niet van de pijpenkrullen afhouden en tot op de dag van vandaag herinner ik mij mijn juf van de eerste klas. Het was niet verplicht om op school een uniform te dragen. De leerlingen droegen "normale dagelijkse" kleding. Ik droeg rokken, met in de winter dikke maillots eronder en in de zomer droeg ik kniekousen. Op school spraken de kinderen onderling Fries, de lees- en schrijftaal was Nederlands. De Nederlandse taal was mij niet vreemd, dat was de taal van mijn biologische ouders en van mijn vroegste jeugd. Alle kinderboeken zijn in het Nederlands en ook de bijbel en het Nieuwe Testament, waar elke dag een stuk uit werd voorgelezen. Ik was goed in rekenen en kon mooi schrijven en ik kreeg goede cijfers op mijn rapport. Ik vond het leuk om naar school te gaan.

Mem had twee broers, die op 26- en 18- jarige leeftijd naar Amerika emigreerden, naar New Jersey en Zuid Dakota. Daar werkten ze op lokale boerderijen om daarna voor zichzelf te beginnen. Nadat ze Nederland hadden verlaten zijn ze niet teruggekeerd naar Nederland, soms na jaren voor een bezoek soms helemaal nooit.. Ze kregen in het nieuwe land een gezin en vormden daarmee een nieuwe tak aan de familiestam en hun volwassen kinderen brachten de familie in Nederland een bezoek toen hen dat mogelijk was. Ze bleven al die jaren in contact met de familie door middel van brieven. Ze wisten dat hun zus een meisje verzorgde en na de oorlog stuurden ze pakketjes met kleren en snoep. De kleren waren van hun kinderen geweest maar nu te klein. Ik kan me nog goed een bepaalde geborduurde bloes herinneren met een gebreide helderblauwe rok. Ik was blij met de nieuwe kleren en toen ik ze droeg voelde ik me het mooiste meisje van de hele wereld.

Na de oorlog wist iedereen al dat ik een pleegkind was en er werd openlijk over gesproken. Iedereen wist ook dat ik Joods was en dat was bijzonder. Op een keer kwam een meisje naar me toe in de klas en zei: "Jij bent Joods". Jaren later vertelde ze me hoe schuldig ze zich had gevoeld over wat ze had gezegd en of ik haar kon vergeven. Zoveel jaren van zich schuldig voelen gingen er over heen totdat we er uiteindelijk over konden praten, allebei al volwassen en ik kon me niet eens het meisje of het voorval herinneren. Alhoewel ik me er niet van bewust was, werd elke stap van mij gevolgd.

Hoe ik me thuis gedroeg, hoe ik op school was, met het leren en met de vrienden. Of ik er schoon en verzorgd uitzag. Mijn gedrag werd met regelmaat doorgegeven aan de instantie van de pleegkinderen. Vanwege mij, werd ook de levensstijl van mijn pleegouders geobserveerd, hoe ze mij behandelden, over hoe het huis er uit zag etc. De rapporten van of aan de maatschappelijk werkers van OPK waren altijd positief. Ook het hoofd van de school, de heer Rozendaal, schreef een rapport over mij, hij noemt daarin mijn vriendschap met zijn dochter Hammie en dat hij mij kende voordat ik naar school ging. Er is sprake van een voor haar leeftijd volwassen meisje, zelfstandig met een eigen mening en met een bevattingvermogen dat niet normaal is voor kinderen van haar leeftijd. Sara speelt ook met andere kinderen, als ze wordt uitgenodigd. Als ze vriendschap sluit, is die altijd heel hecht. In de eerste klas, vanaf 1 april 1947, behoort ze tot de drie besten van de klas. Ze let op alle details en niks gaat aan haar voorbij. Haar pleegouders willen dat ze later naar het middelbaar onderwijs gaat en ze willen dat ze verder leert. Sara praat alleen Fries, maar leert Nederlands op school en gaat elke zondag naar de zondagsschool.

Na de bevrijding vertellen de pleegouders van Sara haar voorzichtig dat ze niet haar ouders zijn, haar biologische ouders zijn Joden. Sara wou er niks van weten en ook niks over horen. Tijdens visites van maatschappelijk werkers en haar familie uit België, was haar gedrag niet positief, alsof ze bang was om de band met haar pleegouders te verbreken.

Het hoofd van de school gelooft niet dat Sara een boos meisje is, ze had geen enkele redenen om zich tot een boos meisje te ontwikkelen, in de harmonische omgeving van haar pleegouders. Er bestaan redenen om aan te nemen dat als Sara uit haar bekende omgeving wordt gehaald, dit een negatieve invloed op haar zal hebben, Sara is erg gehecht aan haar pleegouders, Sara is een gevoelig meisje en in zichzelf gekeerd ze is dan ook niet bereid om ergens anders te gaan slapen zonder mem. De huisarts schrijft dat Sara een gezond meisje is en dat ze behalve de normale kinderziektes, verder helemaal niet ziek is geweest. Ze heeft roze wangen en gaat mooi gekleed. Ze is een goed verzorgd meisje. Na jaren waar ik door mijn mem "Gerrie" werd genoemd, ook op school noemden ze me zo, keerde ik terug naar mijn eigen naam Sara, mijn Joodse naam die op alle formele brieven stond. Maar in mijn leven had dat geen waarde en ik was niet verward, trouw aan mezelf, aan mijn schuilnaam en aan mijn pleegouders.

In maart 1948 trouwde mijn oom Sigi met een grootse, glorieuse bruiloft. Op verzoek van de instanties nam mem me mee naar Antwerpen om deel te nemen aan het trouwfeest. Het was een lange reis, we verbleven in een hotel, ik sliep met mem in een groot bed en in het bed naast ons sliep tante Fannie, onze nicht uit Amsterdam, die de kamer met ons deelde.

Op de bruiloft zelf was ik vrolijk, er werd veel gedanst en ik danste ook, zoals een zeven jarig meisje danst. Mem zat stil aan een tafeltje achteraf. Ze neemt alles in zich op wat er om haar heen gebeurd. Ze kijkt toe hoe ik me hier aan pas en hoe mijn Belgische familie me verwend. Haar hart vervuld zich met zorgen en zwarte wolken vormen zich aan de horizon. Wist ze al wat de toekomst zou brengen? Haar zekerheid begon die avond te breken in zekere zin en alles wat ze nu nog wilde, was terug keren naar het vertrouwde huis in Koudum.

Een maand na de bruiloft begon ik de tweede klas. In de zomervakantie van 1948 toen 7,5 jaar oud ging ik voor de eerste keer op visite bij mijn biologische familie. Het doel van de instantie Le Ezrath Ha-Jeled was om mij te laten wennen aan mijn oom en tante. Mijn doel was om plezier te hebben. De instantie vertelde me dat dit mijn biologische familie was en dat ze graag wilden dat ik bij ze op bezoek zou komen. Ik op mijn beurt was blij om op vakantie te gaan naar Knokke, België. Knokke was beroemd om haar strand voor de welgestelden van België.

Mem bracht mij naar tante Lotte in Amsterdam en omdat zij ook in Koudum was geweest en ook op de bruiloft van mijn oom, was ze niet een vreemde voor mij en ik voelde me bij haar op mijn gemak. In het huis van tante Lotte woonde ook haar zoon, Leo, 15 jaar oud. Zij brachten mij samen naar Knokke, daar verbleef de familie van de nieuwe tante, Henriette, deze zomer in een hotel en wij logeerden bij haar in het hotel.

Vanaf het eerste moment verwendeten ze mij op allerlei manieren: voor mij kadootjes kopen, wandelden op de promenade, elke dag naar het strand, een fiets huren voor me. Ik kan me herinneren dat ik met mijn oom naar de winkel ging en een strandbal mocht uitzoeken. Natuurlijk koos ik de grootste bal uit. Later legde mijn oom uit dat het niet beleefd is om de grootste en duurste uit te kiezen, zodat ik dat wist voor een volgende keer. Omdat ik uit een klein dorpje kwam, uit een boerenfamilie, voelden ze zich genoodzaakt mij goede manieren bij te brengen zoals stadsmensen die kennen en regels van goed gedrag.

Ze kochten voor mij een grote pop van ongeveer een meter lang, in de klederdracht van Volendam. Ze kochten een grote, mooie autoped voor mij, met dikke rubberen banden. Mijn autoped was knalrood met chroom. In het dorp hadden ze nog nooit zo'n autoped gezien. In het dorp hadden ze autopeds met dunne bandjes met een houten plank waar je de voet op zette. Toen ik terug kwam naar het dorp wilden ze allemaal een rondje op mijn autoped en ik was de regerende koningin.

Ze kochten een duur jasje voor mij, alleen in Knokke heb ik het jasje gedragen, want toen ik terug kwam in het dorp vond ik hem niet mooi meer; het paste niet bij de dorpse omgeving.

Een maand lang was ik in Knokke, met oom Sigi en de familie van zijn vrouw: haar ouders, haar zus met haar man, ooms en oomzeggers; allemaal familie van mijn tante Henriette. Jarenlang waren ze gewend om met de hele familie naar Knokke op vakantie te gaan en de hele zomer daar door te brengen. Ze spraken Frans en Vlaams, een dialect van het Nederlands en ik had geen moeite om met ze te praten. Frans kende ik niet maar ik voelde me op mijn gemak en was blij en vrolijk. Het was leuk om omhelsd te worden en ik werd verwend met allerlei dingen die ik niet kende en zelfs niet wist dat ze bestonden. We gingen naar café's die niet in ons dorp bestonden, ik dronk voor het eerst coca cola, een nieuwe drank in die dagen, chocoladetaart met slagroom, eten waar ik in mijn stoutste dromen niet van had durven dromen. Er waren ook café's in de bossen waar men muziek maakte en waar men kon dansen en buiten waren speeltuinen met schommels voor de kinderen. Niet moeilijk te begrijpen dat dit leventje mij wel aanstond en ik wende snel aan de overvloed en de pracht en praal.

Ondanks al die overvloed had ik heimwee naar heit en mem en was blij om weer naar huis te gaan met alle kado's. Ik wilde aan iedereen vertellen wat ik had gekregen van mijn Belgische familie en hoe ze mij steeds verwendeten. Ik weet niet hoe mijn ouders de tijd door kwamen toen ik in België was maar het is zeker dat met mijn terugkeer en met al mijn ervaringen en grote kado's, het er niet gemakkelijker voor hen op werd. Mijn nieuwe leven daar in België, met mijn biologische familie, was niet een leven dat zij mij konden geven. Ik weet zeker dat er veel angstige gedachten door hun hoofd gingen. Mijn biologische familie leefde in andere omstandigheden dan zij. Ik denk ook dat ze bang waren dat ik werd gehersenspoeld. En dat was ook zo, ze vertelden mij steeds dat zij mijn familie waren en dat ik Joods was. Mijn mem en heit waren bang dat ik door dit steeds te horen, dit zou gaan geloven en toe zou geven aan hun wens om naar België te gaan. Ze hadden deels gelijk. Natuurlijk is het aantrekkelijk voor een klein meisje om kado's te krijgen en verwend te worden maar ik voelde niets van de dreiging van gevaar boven mijn hoofd. Mijn ouders waren volwassener en ervarener dan ik, vonden dat mijn familie mij "kocht" met hun kado's en dat was natuurlijk precies wat ze deden. Er was een competitie gaande, waarbij mijn biologische familie hardnekkig vocht om mijn hart te veroveren, maar ondanks dat, diep ik mijn hart hield ik van mem en heit en tot de dag van vandaag hou ik van mijn pleegouders.



Vakantie in Knokke, Zomer 1948

Ik keerde terug van mijn vakantie met mijn biologische familie en ging weer naar de tweede klas. Ik kan me niks herinneren van dat jaar, ik had geen moeite om naar school te gaan, eigenlijk vanaf het moment dat ik terug was in het dorp voelde ik me er weer thuis en voor mij voelde alles hetzelfde. Na de oorlog begonnen de Nederlanders te genieten van een klein beetje financiële voorspoed, maar dat was niet direct te merken aan mijn dagelijkse leven met mem en heit. Zij waren altijd al in goeden doen, er was eten, er waren kleren, er was alles wat we nodig hadden. Er was geen noodzaak om de levensomstandigheden te verbeteren, als enige luxe kochten ze een nieuwe kleine radio. Zo ging mijn gewoon en vertrouwd leventje gewoon door.

In het hart van mijn pleegouders was het echter niet zo, zij waren erg bang voor de grote veranderingen in mijn leven, zij praatten er met mij over dat ik familie had, maar dat zij mijn ouders waren, en voor mij was dat overduidelijk zo. Dit was mijn thuis, nooit voelde ik mij bedreigd, ook na de oorlog bleef ik naar de zondagsschool gaan, alhoewel ik wist dat ik joods was, daarover praatten mijn ouders niet met mij, en ook dat vond ik vanzelfsprekend, dit was mijn leven en ik was er van overtuigd dat het zo hoorde te zijn.

Tot de zomer van 1949 toen ik werd gekidnapt....



Derde deel, België, Frankrijk, België

Hoofdstuk 1

Ik reisde weer naar mijn familie in de zomervakantie van 1949. De herinnering aan de vorige vakantie lag nog vers in mijn geheugen. Daar mijn Belgische familie zoveel kado's voor me kochten en me verwenden met allerlei fijne dingen, verwachtte ik natuurlijk een zelfde ervaring.

Mem bracht me naar het treinstation in Amsterdam en zette me op de trein naar Antwerpen. Het kan zijn dat ze angstige voorgevoelens had dat ik niet terug zou komen, maar het kan ook zijn dat mem zich minder ongerust voelde omdat oma en opa, de ouders van oom Sigi al naar Israël waren geëmigreerd om zo hun wens te vervullen om in Israël hun laatste adem uit te blazen. Ik weet nog dat ik alleen met de trein reisde. Ik zat in een coupé met anderen, de reis duurde 5 lange uren! Dat is niet gemakkelijk voor een achtjarig meisje, maar omdat het niet mijn eerste keer was wist ik wat me te wachten stond. Ik kan me niet herinneren dat ik bang was. Ik was altijd al een zelfstandig meisje. Ik had een paspoort, dat liet ik zien aan de douane bij Roozendaal, de grens tussen Nederland en België en op het station van Antwerpen stonden mijn oom en tante me op te wachten en reisden we naar Knokke.

Mijn oom en zijn vrouw waren een pas getrouwd stel, nu 1,5 jaar. Net als vorig jaar, had ik veel plezier in de vakantie maar ik werd voorzichtig gehersenspoeld en ook met zekere dwang. Tijdens deze vakantie zeiden ze dat ik vanaf nu bij hen zou blijven. Vooral mijn oom praatte, maar soms nam ook mijn tante, zijn vrouw, deel aan de gesprekken en bracht sterke argumenten aan. We hadden vele gesprekken waarin ze benadrukten dat we familie zijn. Dat ik Joods ben en ik in deze familiekring hoor. De familie in het dorp is christelijk, van boerenafkomst, simpele mensen, nauwelijks geschoold. Daarentegen, bij hen in Antwerpen, zou ik een betere opleiding krijgen. Ze zouden me naar een betere school kunnen sturen in Antwerpen en ik zou Frans leren. Mijn oom Sigi noemde herhaaldelijk de naam van mijn overleden moeder en vertelde dat hij zijn zus had beloofd dat als haar en haar man iets zou overkomen, hij voor mij zou zorgen. Ik weet niet of dat waar is, misschien wel en als het al zo is, in de toekomst heeft hij zich niet echt aan zijn belofte gehouden, maar het is nog te vroeg om daar over uit te wijden. In die zomer, toen we in Knokke waren, deelden ze me mee, dat ik zou blijven. Ze vertelden me dat ik Frans moest leren, want ik zou naar een Franstalige school gaan in Antwerpen. Ze vertelden me dat de Joden daar naar een Franstalige school gaan en dat het boers is om daar Vlaams te spreken. Tante Henriette kocht een Frans kinderboek met een verhaal over een meisje dat gekke dingen doet en fouten maakt en in de problemen komt. En om haar gedrag te corrigeren wordt ze constant bestraft. Mijn nieuwe tante zei dat, zodra ik het boek uit zou hebben Frans zou kunnen spreken.

De hele vakantie lazen we het boek in het Frans, dat hielp inderdaad, alhoewel ik nog steeds veel problemen had met de nieuwe moeilijke taal.

Mijn oom en tante waren erg vriendelijk tegen mij in deze tijd, voor hen hoorde ik al bij de familie en daarom moesten ze voor mijn opvoeding zorgen. Ze stelden me voor het feit dat ik niet terug naar Koudum ging, maar aan het eind van de vakantie zouden we allemaal, ook ik, naar Antwerpen gaan met als doel daar samen te wonen. Ik schreeuwde niet en stond niet op mijn achterste benen en ik eiste niet om onmiddellijk terug gebracht te worden naar mijn pleegouders. Ik was bang voor de reactie van mijn oom en voor zijn krachtige taal. Ik wou hem erg graag te vriend houden, ik was bang om hem tegen te spreken, dus zei ik niets.

Alleen 's avonds, als niemand het zag, huilde ik. Mijn pleegouders hadden geen telefoon en ook Hammie, mijn beste vriendin, niet, alhoewel ze de dochter van het hoofd van de school was. Ik miste mijn pleegouders, maar ik wist dat ik niks kon doen en berustte in mijn lot.

Ik kwam met een kleine koffer met alleen kleding voor een zomervakantie, want ik was er zeker van dat ik na de vakantie terug naar Koudum zou gaan, maar dat gebeurde niet en al mijn kleren, speelgoed bleven achter in het dorp. In Antwerpen kochten ze alles nieuw voor mij: kleding, schooluniform (inclusief stropdas), speelgoed en boeken. Ik herinner me de blauwe plissée rok die toen in de mode was en deel uitmaakte van het schooluniform, achteraf gezien had ik alles wat ik nodig had, behalve mijn ouders. Jaren later is het contact met mijn pleegouders hersteld. Mijn mem vertelde me dat toen ik niet terugkeerde van de vakantie aan het eind van de zomer in 1949, het huis in rouw was gedompeld.

Mijn bezittingen die achtergebleven waren in het huis gaf mem aan de familie van de dochter van haar broer, die 10 kinderen hadden. Op een keer reisde mem naar Antwerpen, toen ze teveel heimwee kreeg, naar het adres waar van ze wist dat ik daar woonde, een lange vermoeiende reis, maar toen ze aan kwam op dat adres, werd haar verteld dat we daar niet meer woonden. Mem keerde teleurgesteld en bitter naar huis terug. Uiteindelijk begreep ze dat ik geen deel meer van haar leven was en er zijn toen dagen geweest dat ze rouwend en huilend door de velden liep.

Al die jaren dacht ik dat oom en tante mij "gekidnap" hadden. Totdat ik vele jaren later de brieven las van Le Ezrath Ha-Jeled, die in mijn persoonlijk dossier in Nederland liggen en mij duidelijk werd dat het niet zo is gegaan. Alles was legaal. Ik heb de brieven een aantal keren doorgelezen. Alles was officieel en echt. Twee keer ben ik van mijn familie weggerukt. De eerste keer op de leeftijd van 2,5 jaar, toen ik van mijn ouders werd weggerukt naar een vreemde omgeving.

Later herhaalde zich dit en werd ik opnieuw weggehaald uit mijn bekende omgeving, uit mijn warm en veilig nest, naar een nieuwe en andere onbekende wereld.

Twee keer was een man verantwoordelijk voor de scheiding. Het was eerst mijn vader en later mijn oom. In de loop van mijn leven dacht ik vaak aan mijn moeder en miste ik haar erg in mijn leven. Aan mijn vader dacht ik echter niet zo veel. Totdat ik, als volwassene de zoon van de baas van de banketbakkerij waar mijn vader werkte, ontmoette. Hij vertelde me dat hij in 1941 toen hij 12 jaar oud was, af en toe naar de banketbakkerij kwam van zijn vader. Hij kon zich mijn vader goed herinneren, zo ook de andere werknemers. Hij vertelde dat mijn vader erg aardig was en veel humor had. En dat mijn vader hem aan het lachen maakte, hem een koekje toestopte als hij op bezoek kwam in de banketbakkerij. Hij vertelde ook dat hij met zijn vader bij mijn ouders op bezoek is geweest na mijn geboorte. Om ons mazzeltov toe te wensen en er was een opgewekte en vrolijke sfeer in ons huis. Dit gesprek veranderde van binnen iets in mij en er kwamen andere gevoelens naar boven. Ineens voelde ik nu ook het gemis van mijn vader. Het was een hele speciale ervaring, om een groet te krijgen van mijn vader en van mijn ouderlijk huis. Zou het ook zo kunnen gaan bij mijn oom, die mij mee nam en daarna alleen liet, mijn gevoelens daarover, misschien zouden die veranderen en zou ik hem kunnen vergeven? Maar hoe zou ik hem kunnen vergeven als dit drama zoveel invloed heeft gehad op de rest van mijn leven? Misschien is toch de oorlog de grote schuldige waardoor mijn levenspad zo moeizaam is verlopen?

Misschien moet ik de scherven oprapen en ze lijmen tot een zo volledig mogelijk verhaal. Mij verzoenen met de wonden diep van binnen en accepteren dat ze een deel zijn van wie ik nu ben.

Hoofdstuk 2

De woning van oom Sigi en tante Henriette lag in het centrum van Antwerpen. De woning, twee en een halve kamer; slaapkamer, woonkamer, keuken en nog een klein kamertje dat mijn slaapkamer werd. Mijn oom en tante hielden van pracht en praal. Hun financiële situatie was goed, op hun bruiloft kregen ze veel dure kado's: zilveren schalen, kristal en veel porcelein. Zo leerde ik limoges porcelein kennen. Zelfs hun bestek was van zilver. Elke vrijdag kwam de werkster om het huis schoon te maken en het zilver te poetsen totdat het blonk. Mijn tante dekde de tafel feestelijk, voor de sabbat, met het porseleinen servies en het zilveren bestek. Ook een grote zilveren kaarsenstandaard kwam op tafel.

Oom Sigi was van beroep diamantair, hij was een warm mens, aardig en met veel charisma. Hij gaf me een foto van mijn moeder, zijn zus, mij als baby op haar schoot en met mijn nichtje, de dochter van zijn oudste zus. Nog een foto van mijn ouders en twee foto's van mijn vader in de banketbakkerij. Dit waren de eerste foto's die ik ooit zag van mijn biologische ouders. Hij vertelde me ook over mijn grootouders, die al niet meer in Antwerpen woonden, ze waren naar Israël geëmigreerd. In Bnei Brak woonde familie. Alle broers en zussen van dat gezin hadden kinderen en hun wens was om daar te sterven en te worden begraven in de heilige grond van Israël. Kort na hun emigratie zijn beide overleden. Ze kwamen ziek en uitgeput in Israël aan, getekend door de grote tragedie in hun leven, het verlies van hun groot gezin. Ze konden hun verdriet niet verwerken en toen ze stierven zat oom Sigi shiva in zijn woning in Antwerpen, hij vloog niet naar Israël.

Mijn tante, Henriette Stelman, werd eind 1923 in Antwerpen geboren, toen ze in 1948 met mijn oom trouwde, was ze 24 jaar oud. Kort na haar bruiloft kwam de zorg voor een 8,5 jarig meisje op haar schouders terecht. Mijn tante was nog heel jong, en vooral onbekend met het grootbrengen van kinderen. Ze schreeuwde regelmatig tegen mij en ze wilde dat ik de omgangsregels van de stadswereld, waar ik nu woonde leerde kennen. "Loop recht! Hoofd hoog houden! Zit rechtop bij de tafel!" riep ze tegen mij. Ze leerde me hoe ik met mes en vork moest eten en volgens de etiquette me niet mocht mengen in gesprekken van de volwassenen etc. etc. Waarschijnlijk was mijn gedrag niet optimaal, ik was immers een klein meisje, een beetje kwajongensachtig, maar ik was altijd beleefd en probeerde het iedereen naar de zin maken.

Achteraf begrijp ik dat ik het mijn tante niet kwalijk kan nemen, ze had geen ervaring met opvoeding. Henriette maakte openlijk geen bezwaar om een meisje in haar huis op te nemen slechts anderhalf jaar na haar bruiloft, toen de liefde tussen mijn oom en tante het grootst was. Ze zagen de toekomst rooskleurig in. De waarheid is dat ze het er niet echt mee eens is geweest maar ze werd voor het blok gezet en had geen stem in deze beslissing. Ze had zelfs voorgesteld om mij in een weeshuis te plaatsen, waarop haar moeder haar erop wees dat "een meisje dat familie heeft niet in een weeshuis hoort". De verwantschap staat op de eerste plaats en zij moest voor mij zorgen. Mijn tante vertelde me dit een paar jaar geleden toen ik haar nog eens opzocht.

De conclusie is, dat allen die een bijdrage aan mijn dossier leverden, alléén de medewerkers van het OPK het volledige beeld zagen. De maatschappelijk werkster waarschuwde dat mijn oom en tante pas getrouwd waren en niet een stevige basis konden bieden aan zo'n jong meisje.

Zij adviseerde enkele jaren te wachten en hun huwelijk een kans te geven zich te ontwikkelen en dan een beslissing te nemen over de toekomst, mijn toekomst. In 1950 kreeg mijn oom de officiële voogdij over mij. In de officiële brief van Le Ezrath Ha-Jeled, de joodse instantie staat geschreven: "Sonja ziet er gezond uit en wordt goed verzorgd. Wij krijgen de indruk dat ze erg gelukkig is bij haar familie". Ze schrijven verder dat ik het goed heb, goed meekom op school, Frans, Nederlands en Hebreeuws leerde. De Friese taal is ze verleerd. Er staat ook in dat er geen contact is met de pleegouders en dat ik van elke bezoeker uit Nederland schrik alsof ik bang ben dat ze me mee terug willen nemen.

En ik? Ik was er zeker van dat ze me gekidnapt hadden en alles wat ik wilde was terugkeren naar mijn mem en heit. Ik voelde altijd het gemis van mijn pleegouders in mijn leven. 's Nachts dacht ik veel na over het feit dat ik geen ouders had en die gedachte deed veel pijn in mijn hart. Het deed vooral pijn als mijn oom en tante, een jong stel, 's avonds uitgingen en mij alleen achter lieten. Op zulke avonden voelde ik me extra alleen en had ik meer heimwee naar het dorp in Friesland en alles wat ik hiervoor kende. In het begin hilde ik 's avonds veel. Ik miste mijn oude leven en ik was bang om over mijn pleegouders te praten, want mijn oom en tante praatten minderwaardig over ze. Alhoewel ik niet zei dat ik graag mijn mem en heit en het dorp wilde bezoeken, vergat ik ze nooit. Ik dacht veel aan, maar ik praatte niet over ze, zoals ik had moeten praten over de mensen die me hebben opgevoed.

Tijdens de eerste periode bij oom en tante, bleven ze herhalen dat ik bij hen hoorde en een deel van hun gezin ben en ik de beste opvoeding zal krijgen. Ze begonnen mij gewoontes en gedragsregels in te prenten. Er leek geen eind aan te komen. Ik mocht niet praten onder het eten en moest kauwen met mijn mond dicht etc. Deze gewoontes hadden mem en heit ook, maar niet zo dwingend en streng, niet zo strikt gehanteerd als in de moderne huishouding van mijn oom en tante. Ze instrueerden me dat ik niet mocht praten terwijl volwassenen praten, volwassenen begrijpen en weten alles beter en er moet goed naar hen geluisterd worden. Ik moest een goed meisje zijn, gehoorzaam en beleefd. Ik deed mijn best om een "goed meisje" te zijn en geen problemen te veroorzaken of ruzie te maken. Vooral mijn tante had niet veel geduld en was vaak boos op mij en schreeuwde dan.

Ik kan me niet herinneren dat ik erg ongelukkig was en ik probeerde me goed aan te passen, ik wilde dat ze trots op me waren. Maar ik voelde me erg alleen en was vooral niet op mijn tante gesteld.